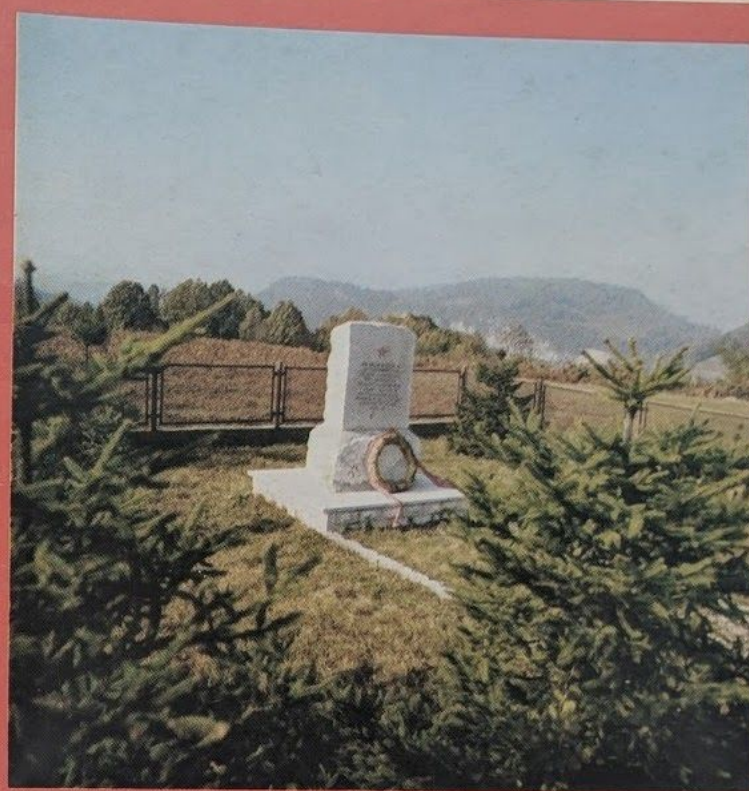

ŠEKOVIĆI

BOSNA I HERCEGOVINA

ŠEKOVIĆI

SREDIŠTE PARTIZANSKOG BIRČA

POSVEĆENO 40-GODIŠNJICI FORMIRANJA
BIRČANSKE PIONIRSKÉ DIVIZIJE

H.A.

Rodoljub SIMONOVIĆ
Boro MILJANOVIĆ

ŠEKOVIĆI

Središte
partizanskog Birča

Turistički vodič
1984.

Turistički vodiči
Biblioteka
SPOMENICI REVOLUCIJE

AUTORI TEKSTA

Rodoljub Simonović
Boro Miljanović

RECEZENTI

Komisija za istoriju Opštinskog komiteta SK i Komisija za njegovanje tradicija NOR Opštinskog odbora SUBNOR Šekovići
Miloš Zekić
Gojko Jokić

IZDAVAČI

Narodni univerzitet „Stanko Menjić“, Šekovići
NIŠRO Turistička štampa, Beograd, Knez Mihailova 21

ZA IZDAVAČE

Nenad Vidović
Mirosljub Maksimović-Markštajn

UREDNIK

Tanja Rović

SNIMCI

Željko Volavka

TIRAŽ

20.000 primjeraka
mart, 1984. g.

ŠTAMPA

BIGZ, Beograd

Na prvoj strani korica: Spomenik na Krstima Birčanskoj pionirskoj diviziji
Na posljednjoj korici: Panorama Šekovića

Biblioteci turističkih vodiča SPOMENICI REVOLUCIJE dodijeljena je ZLATNA PLAKETA na Devetom međunarodnom sajmu turizma i sporta 78 u Sarajevu, marta 1978. godine

Partizansko spomen-groblje u Lovnici

Šekovići su jedno od rijetkih mjesta u Jugoslaviji koje nema dan oslobođenja — od samog početka ustanka bili su slobodni, nepokoren grad. Na ovo su Šekovljani veoma ponosni . . . O tim godinama borbe za slobodu najbolje svjedoči Rodoljub Čolaković u svojim „Zapisima iz NOB“: „Bilo gdje da smo išli pa kad treba da se vratimo na teritoriju Šekovića, vojnike je obuzimalo zadovoljstvo, jer smo znali da će nas toplo dočekati, ugostiti sa onim što imaju i da ćemo se osjećati kao kod svojih kuća“.

Za vrijeme narodnooslobodilačke borbe područje Birča sačinjavale su sadašnje opštine Vlasenica i Šekovići i dijelovi opština Zvornik, Bratunac, Srebrenica, Kladanj, Han Pijesak, Olovo, Kalesija i Živinice.

Napadom na žandarmerijsku stanicu, 5. avgusta 1941. godine, u Šekovićima je počela borba za slobodu. Za kratko vrijeme proširila se na čitav Birač i istočnu Bosnu. U prvim akcijama oslobođena je cijela teritorija Šekovića, koja je do kraja rata ostala slobodna.

U toku narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije, na teritoriji opštine Šekovići formirano je više vojnih jedinica — Birčanski NOP odred, Šesta istočnobosanska proleterska NOU brigada, Dvadeseta romanijska, Petnaesta majevička, Mačvanski odred i druge. Na ovom području boravilo je i ratovalo 148 partizanskih vojnih jedinica iz svih krajeva naše zemlje sa preko 100.000 boraca. Na Krstima kraj Šekovića je formirana Birčanska pionirska divizija, jedinstvena u drugom svjetskom ratu. Tu su bili Vrhovni štab, Pokrajinski komitet KPJ za BiH i sva vojna, politička, oblasna, okružna i sreska rukovodstva. U Šekovićima je osnovan prvi narodnooslobodilački odbor, komanda područja i seoske straže. Ovdje je uspostavljena prva veza sa saveznicima; radile su partizanska bolnica, partizanska štamparija . . .

Svaki peti stanovnik opštine Šekovići stradao je u toku narodnooslobodilačke borbe.

USTANAK 1941. GODINE

Poslije aprilske kapitulacije, pod rukovodstvom KPJ i druga Tita, otpočele su pripreme za oružanu borbu protiv okupatora. Povedena je akcija za prikupljanje svih vrsta oružja, odjeće, obuće, sanitetskog i drugog ratnog materijala. Ovakve pripreme su brižljivo izvršene i u čitavoj tuzlanskoj oblasti. Izabran je Oblasni vojni štab a zatim i sreski štabovi. Tada je formiran i Sreski štab za Birač, čiji su članovi bili Miloš Zekić, Brano Savić i Drago Neležović. Time su Šekovići, u okviru Birča, dobili posebnu ulogu u pripremanju naroda za borbu. Ona biva još značajnija kada Šekovići postaju sjedište Oblasnog vojnog štaba i partijskog rukovodstva.

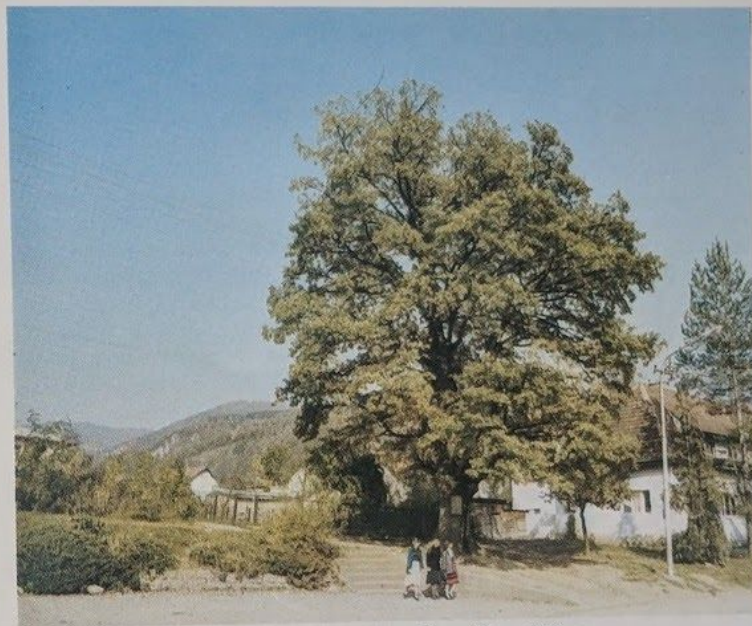
Iako u samim Šekovićima nije bilo mnogo članova Partije, narod je od samog početka prihvatio stavove KPJ i brižljivo obavljao pripreme za oružanu borbu. Sreski štab formirao je više udarnih grupa — Brainačka, Strumička, Šekovačka i druge — spremnih za akciju.

Uz pomoć članova Sreskog štaba za Birač, Oblasni vojni štab je 2. avgusta 1941. godine prešao iz Tuzle u Šekoviće, odakle će iz pojate Žarka Mitrovića, na Mekoti, rukovoditi početkom oružane borbe. O tome su obaviješteni i svi sreski štabovi. Sutradan održan je sastanak Oblasnog i Sreskog štaba za Birač, utvrđeno je da su pripreme za ustanak izvršene i da oružana borba otpočne 10. avgusta. Međutim, da bi zastrašili narod, ustaše u Birču pojačavaju teror. Samo u Šekovićima oni su zatvorili 18 viđenih ljudi. Da bi spriječili ustaše da zatvorenike sprovedu u Vlasenicu ili Zvornik, Oblasni i Sreski štab su održali kraći sastanak u Strmičkom potoku 4. avgusta 1941. godine i dogovorili se da rano izjutra narednog dana napadnu žandarmerijsku stanicu u Šekovićima, a zatim i ustaška uporišta u Paprači, Vlasenici, Milićima i Stuparima. Tako je ustanak počeo ranije nego što je planirano.

U zoru, 5. avgusta 1941. godine, Šekovačka, Strmička, Brainačka i Cikotsko-pobedarska desetina napale su žandarmerijsku stanicu u Šekovićima. Ustanici su imali samo 12 pušaka, ali su bili naoružani vilama i sjekirama. „Prvi ustanički pucnji odjeknuli su dolinom Drinjače i okolnim brdima oglašavajući početak borbe za oslobođenje u Birču i istočnoj Bosni“ (Istočna Bosna u NOB, knjiga 1).

Prilikom napada na stanicu Mihajlo-Mrkajlo Mekić je uspio da se probije do ulaznih vrata, da na njih prospe kantu petroleuma i da ih zapali. U žandarmerijskoj stanici bilo je pet ustaša i tri oružnika koji su pružili jak otpor. Savladani su poslije četveročasovne borbe, a iz zatvora su oslobođeni zatvorenici. Zbog slabe vidljivosti neki od ustaša uspjeli su da pobjegnu prema Drinjači, ali su ih ubrzo uhvatili borci Strmičke desetine, koja je bila u zasjedi. Tom prilikom poginuli su Nedo Mekić i Josip Kovačević. Ne postoje tačni podaci koliko je ustanika učestvovalo u napadu, jer je od prvog pucnja prema žandarmerijskoj stanici pristizao sa svih strana narod.

4

Mjesto gdje je pukla prva ustanička puška u Šekovićima 1941. g.

Odmah poslije borbe osnovan je narodni sud, koji je ustaše osudio na smrt. Jedino je oslobođen bio Meho Smajić, zbog dobrog držanja prema narodu (poginuo kao partizan 1942. g.).

Održan je i veliki narodni zbor na kome je u ime KPJ govorio Cvijetin Mijatović — Majo ističući ciljeve borbe i pozivajući sve sposobne da stupe u borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. Mnogi su prihvatili poziv, i već 5. avgusta u partizane je stupilo 150 novih boraca.

Prvo borbena krštenje potvrdilo je da je Oblasni štab dobro uradio, što je svoje sjedište ovdje prenio, zbog veoma povoljnog geografskog položaja. Iz Šekovića se lako mogla uspostaviti i veza sa Tuzlom, preko Romanije sa Sarajevom, a preko Drine sa zapadnom Srbijom.

BIRČANSKI NOP ODRED

Poslije uspješnog napada na žandarmerijsku stanicu u Šekovićima, glavnu pažnju je trebalo posvetiti sređivanju ustaničke vojske, organizovanju novih jedinica i širenju ustanka na ostale dijelove Birča i istočne Bosne.

Petog avgusta 1941. godine donijet je i plan daljih akcija. U cilju boljeg i bržeg širenja ustanka, borci su podijeljeni u tri grupe — prva i najbrojnija

5

ustanička grupa krenula je sa Cvijetinom Mijatovićem prema Vlasenici; druga, sa Branom Savićem, prema Papraći; treća, sa Milošem Zekićem, prema Stuparima. Sve su uspješno obavile zadatke na širenju ustanka.

Broj boraca se stalno povećavao, naročito poslije uspješnih akcija na Vlasenicu, Papraču i Stupare. No, ustanici su još uvijek bili slabo naoružani.

Već 13. avgusta održan je sastanak Oblasnog i Sreskog štaba i napravljen plan akcija. Glavnina ustaničkih jedinica orijentisana je prema Kladnju i Zvorniku, a prema Vlasenici ostavljeno obezbjeđenje. Tako su nastali nazivi Kladanjski i Zvornički front. Odlučeno je da se od brojno već naraslih vojnih desetina stvaraju odredi. Formirani su Šekovački, Brajincanski, Tupanarski, Stuparski, Cikotski, Grabovički i Sprečanski odred, sa oko 600 boraca, oko 450 pušaka, dva mitraljeza i četiri puškomitraljeza. Samo u borbi na Maguljama, pod komandom Ivana Markovića — Irca, razbijena je domobranska satnija i zarobljeno njeno kompletno naoružanje. Većina odreda brojčano je odgovarala jačini čete. Svi odredi su bili pod komandom Sreskog vojnog štaba.

Poslije savjetovanja u Stolicama, već krajem septembra formiran je Birčanski NOP odred sa šest četa i štabom u kome su bili Mihajlo Milosavljević — Španac, Cvijetin Mijatović, Miloš Zekić i Brano Savić. Svi borci odreda su u oktobru položili zakletvu i potpisali pismeni tekst zakletve.

Poslije formiranja Prve proleterske brigade, borbe se prenose u istočnu Bosnu. U to vrijeme počela je druga neprijateljska ofanziva. Birčanski NOP odred bio je podijeljen u dvije grupe. Dio sa Cvijetinom Mijatovićem obezbjeđivao je, sa Romanijskim odredom, put Prvoj proleterskoj brigadi na Romaniji. U tim zajedničkim borbama poginuo je 21. januara 1942. godine na Pjenovcu Slaviša Vajner — Čiča, komandant Romanijskog odreda. Drugi dio odreda ostao je u Šekovićima. Očekivao se napad neprijatelja, koji se kretao od Caparda prema Šekovićima. Taj dio odreda je u noći 16/17. januara 1942. godine napao i savladao domobranksu satniju u Petrovićima i zarobio 138 domobrana, 120 pušaka, 11 puškomitraljeza, dva mitraljeza, dva minobacača i veću količinu municije. („Birač u NOB“, knjiga I). Birčanski odred imao je dva poginula i sedam ranjenih. Poslije ove borbe nije bilo više boraca bez puške. No, ona nije bila jedina sa Nijemcima, ustašama i domobranima. O tome svjedoči i Titova depeša upućena 21. februara 1942. godine iz Foče u Moskvu „za Đedu“, Kominternu: „Za vrijeme njemačke i hrvatske ustaške ofanzive u Bosni naš Birčanski partizanski odred razbio je Nijemce kod Šekovića. Zarobljeno je 160 vojnika, 4 oficira, 11 lakih i teških mitraljeza, 20.000 metaka, 150 manjerki (pušaka) i velika količina drugog ratnog materijala. Valter“.

Te ratne godine jaka četnička propaganda težila je da razbije narodnooslobodilačku borbu. Ona nije mimoišla ni Birčanski odred. Pa ipak, glavnina Birčanskog odreda ostala je čvrsto na pozicijama narodnooslobodilačkog pokreta, zahvaljujući partijskoj organizaciji na terenu i u odredu, koja je neumorno radila, otkrivala četničku izdaju, njihovu spregu sa okupatorom i politički se borila za svakog borca.

Razvitak ustanka u Birču specifičan je u odnosu na druge dijelove istočne Bosne. U Birču, i ustanak i organizacija išli su neprekidno u uspon. Iako brojčano slabiji od mnogih drugih, odred se organizaciono i idejno učvršćivao. Kao cijelina se održao i u proljeće 1942. godine, pružio je oslonac Grupi udarnih bataljona, pa su stvoreni uslovi za formiranje brigade. Birčanski NOP odred ostao je da ratuje u Birču, čuva slobodnu teritoriju, priprema nove borbe za druge udarne brigade, i sadejstvuje u borbama koje su na tlu Šekovića vodile Šesta istočnobosanska brigada, vojvodanske i druge jedinice.

„U ratnim zapovjestima njemačkih komandi, kao i sličnim dokumentima četničkih i drugih neprijateljskih štabova, među glavne zadatke pojedinih ofanzivnih akcija redovno je stavljano i to da se mora uništiti ovo partizansko gnijezdo.

I što se rat bližio kraju, na ovom terenu vodile su se sve jače borbe, sudarale se sve veće vojske. Dugo koloni njemačkih jedinica, koje su se iz Grčke probijale ka sjeveru pokraj 1944. i početkom 1945. godine, trebalo je 50 dana teških borbi da bi kroz ovaj kraj prošli 50 kilometara. Zato su Šekovići u času oslobođenja bili jedno stravično zgarište. U Šekovićima je sve do temelja sprženo. Oni koji su preživjeli, gladovali su i zebli u vlažnim zemunicama kličući slobodi“ (Miloš Zekić; iz druge knjige edicije „Tuzla u radničkom pokretu i revoluciji“).

NARODNA VLAST

U 1941. godini stvorena je velika slobodna teritorija, koja je zahvatila čitavo područje Šekovića i dijelove područja Vlasenice, Kladnja, Živinica, Zvornika, Bratunca i Han Pijeska. Na slobodnoj teritoriji djeluju prvo seoski i opštinski narodnooslobodilački odbori, a kasnije sreski, okružni i oblasni. Takođe i komanda mjesta. Prvi NOO je osnovan u Šekovićima, a zatim na području Vlasenice, Kalesije, Srebrenice i u drugim oslobođenim mjestima. Prvi put narod je birao demokratskim putem svoje odbornike. Prvi odbornici bili su Marko Aščerić, Jakov Piljanović, Matija Knežević, Milivoje Savić, Marko Vuković, Petko Divović, Ostoja Žepinić, Boško Popović, Pavle Perendić, David Popović, Vojko Savić, Milorad Žepinić, Stjepan Lukić i Jovan Milić.

Narodnooslobodilački odbori imali su mnogo posla. Prije svega, da organizuju narod na obradi zemlje i ubiranju ljetine, kako bi se obezbijedilo što više hrane. Osnivali su radionice: krojačku, pekarsku, brijačku, kovačnicu, obučarsku i samardžijsku. Pokretali su sve političke akcije i organizovali mjere bezbjednosti na slobodnoj teritoriji. Aktivirali i pomagali osnivanje omladinskih, pionirskih i organizacija žena.

Odbornici su pripremali i slali nove borbe u odrede, istovremeno organizovali i seoske straže. Omladina je pripremala kulturno-zabavni program za borbe i stanovnike, a često, po nalogu NOO i vojnih jedinica, obavljala zajedno sa pionirima kurirsku, izviđačku i obavještajnu službu.

U periodu neprijateljskih ofanziva NOO su organizovali sklanjanje naroda, stoke i životnih namirnica. Poslije ofanzive posebno su radne čete pomagale onima koji su ostali bez krova nad glavom, naročito porodicama boraca u jedinicama.

Poslije pete neprijateljske ofanzive mjesni i opštinski NOO imali su izuzetnog posla — trebalo je u partizanskoj bolnici u Šekovićima smjestiti i zbrinuti oko 2.000 ranjenika i bolesnika koji su pristigli sa Sutjeske.

U Vasilićima je 5. septembra 1944. godine održana izborna konferencija na kojoj je izabran Oblasni NOO sa 26 članova, a od njih Izvršni odbor sa 12 članova. Odmah zatim izabran je i Okružni NOO za Birač sa 23 člana.

PARTIZANSKA BOLNICA

Poslije borbi na Petrovićima i Romaniji, januara 1942. godine, bilo je dosta ranjenih boraca, pa se ukazala potreba za formiranjem partizanske bolnice. Maja 1942. godine, po nalogu Oblasnog štraba, otvorena je u konaku manastira Lovnica bolnica sa 60 postelja. Opreme je bilo malo, a takode i sanitetskog materijala. Ovamo su prebačeni ranjenici i /lasenice i sa Han Pijeska. Sa njima je stiglo i nekoliko bolničarki. Odmah je otpočeo kurs za četne bolničarke, koji je pohađalo 10 djevojaka.

Za upravnika bolnice postavljena je dr Roza Papo. Kada je avgusta 1942. godine formirana Šesta istočnobosanska proleTERSka brigada, prvi referent saniteta brigade bio je dr Dragan Jovanović.

Lovnička bolnica bila je puna ranjenika i tifusara, 1942. i početkom 1943. godine. U decembru je ovdje formirano hirurško odjeljenje, a u Aščerićima (nedaleko od Šekovića) zarazno odjeljenje za oboljele od pjegavog tifusa (mahom borci iz Sremskog NOP odreda i Šeste brigade).

Kada je formiran Treći korpus, bolnica u Lovnici je postala Korpuska bolnica. Osim dr Roze Papo koja je bila njen prvi organizator, u raznim vremenskim periodima radili su dr Ivo Herlinger, dr Stanojka Đurić, dr Mento Solom, dr Dušan Savić, dr Elza Karanfilov, dr Ivo Lev, dr Edo Daič, dr Franjo Bišić, dr Ivo Baboselac, dr Herman Barmaper, dr Asim Čemerlić i drugi. U toku proljeća 1944. godine broj ranjenika i bolesnika se naglo povećao pa su kopane baze u Krušićima i Bišini, a mnogi ranjenici su smješteni po kućama u selima Gornji Bajinci, Đurići i Mihajlovići, pa čak i u pećinama i štalama.

Poslije proboja obruča na Sutjesci, drug Tito je naredio „da se nepokretni ranjenici i zbjegovi rasporede na prostoru Šekovići—Majevci—Semberija—Posavina“ i tu budu na liječenju i oporavku. Tako je odlučeno i zbog toga da bi jedinice brže manevrisale i efikasnije vodile borbe. Oko smještaja, ishrane i obezbjeđenja ranjenika i zbjegova posebnu brigu vodila je partijska organizacija u Šekovićima. U tom momentu u bolnici u Šekovićima je bilo oko 2.000 ranjenika.

Poslije smještaja svih ranjenika i bolesnika koji su prebačeni sa Sutjeske, dr Gojko Nikoliš je, početkom jula 1943. godine, poslao izvještaj

8

Spomenik na mjestu formiranja Šeste istočnobosanske proleTERSke NOU brigade, Lovničko polje

u Vrhovni štab: „Bolnica Prve (proleTERSke) divizije broji 268 ranjenika i bolesnika. Ishrana i lekarska služba su u vrlo dobrom stanju, svi ranjenici upućivani su sa odgovornim bolničarskim i lekarskim osobljem, Štab divizije snabdjeva izdašno životnim namirnicama. Smeštena je u selima južno od Šekovića“.

U tom periodu Birač, a posebno Šekovići, bili su prepuni boraca i ranjenika iz svih krajeva naše zemlje.

ŠESTA ISTOČNOBOSANSKA PROLETERSKA NOU BRIGADA

Drugog avgusta 1942. godine na Lovničkom polju formirana je Šesta istočnobosanska proleTERSka NOU brigada, poznata kao „Titova lutajuća brigada“. Njen borbeni put bio je dug više hiljada kilometara, a trajao je tri godine. Ona je slavu borbe pronijela od Birača — Šekovići, preko Majevice i Semberije, Srema i Posavine, Romanije i Zelengore, Crne Gore, Srbije, Slavonije, Podravine, sve do Dravograda na granici prema Austriji.

U Srednjem, kod Sarajeva, formiran je Prvi istočnobosanski bataljon (Romanijski), zatim u Drinjači Drugi udarni bataljon (Majevički) i Kamenici

9

Mekota

Betanj

krajem aprila Treći udarni bataljon, sastavljen od udarnih četa Ozrenskog, Zeničkog i Birčanskog NOP odreda. Bataljoni su se samostalno suprotstavljali četničkoj propagandi i borili se da se partizanski odredi ne osipaju. Poslije niza okršaja, grupa udarnih bataljona stigla je, 28. maja, preko Konjuha u Šekoviće. Tu su joj se priključile dvije udarne čete Birčanskog NOP odreda. Poslije izvršenih priprema, na Lovničkom polju, 2. avgusta 1942. formirana je Šesta proleterska istočnobosanska NOU brigada. Svečano proglašenje obavio je Svetozar Vukmanović—Tempo. On je prenio pozdrav vrhovnog komandanta druga Tita i iznio naredne zadatke.

Na dan formiranja Šesta brigada brojala je 623 borca. U toku rata okupila je ukupno 6.233 borca. Od njih je 2.198 palo na bojnopolju. Među borcima je 560 nosilaca „Partizanske spomenice 1941“ i 54 narodna heroja. Ukazom predsjednika FNRJ Josipa Broza Tita, od 3. jula 1958. godine, brigada je odlikovana Ordenom narodnog heroja (Podaci iz knjige „Šesta proleterska brigada“).

Prvi komandant brigade bio je Vojo Ljujić, a politički komesar Cvijetin Mijatović. Od bitaka Šeste brigade najslavnije su na Maleševcima, Sutjesci, Tuzli i Betnju.

Bitka na Betnju vodena je od 6. do 9. decembra 1943. godine, za vrijeme šeste neprijateljske ofanzive. Neprijatelj je jakim snagama navaljivao u tri pravca prema Sarajevu, sa ciljem da ovlada glavnom komunikacijom Vlasenica—Sokolac i dalje. Šesta brigada se 4. decembra nalazila na sarajevskom Ozrenu, odakle je nešto poslije pola noći, zajedno sa divizijskom baterijom, usiljenim maršem krenula prema Vlasenici. Stigla je 6. decembra ujutro, prevalivši za 36 sati neprekidnog marša, uz samo tri sata odmora, put dug skoro sto kilometara. Maršovanje brigade usporili su naizmenični napadi dva njemačka aviona na putu od Sokoca do Mrkalja, koji su neprekidno mitraljirali kolonu. Istog dana, po dolasku u Vlasenicu, brigada je nastavila

Muzulje

Vodenica kod konaka

cestom prema Šekovićima, u susret neprijatelju, koji je jednom kolonom preko Borogova i Šekovića nastupao prema Vlasenici. U to vrijeme oko Kladnja borbe je vodila 15. majevička a u Šekovićima 19. birčanska i dijelovi 18. hrvatske brigade, čija se glavnina nalazila na Javorniku.

Šesta brigada je nastupala u dvije kolone: desno, preko Cekota drugi i četvrti bataljon, a lijevo, prvi i treći bataljon sa divizijskom baterijom, cestom prema Šekovićima. Negdje predveče, prethodnica lijeve kolone se susrela kod mosta na Drinjači ispod Betnja sa isturenim dijelovima neprijateljskih snaga. Radilo se o minutima, ko će prije zauzeti dominirajuće položaje. Prvi bataljon je prvi stigao na Gradinu i odbacio Nijemce, a divizijska baterija je tukla neprijatelja u selu Jakovice i Šekovićima. Kod mosta na Drinjači postavljeni su protivtenkovski topovi. Istovremeno Prvi bataljon je izbio na Betnjanj Bunarić, odbacio prednje neprijateljske dijelove u dolini Drinjače, i ovladao ovim položajima.

Neprijateljske snage našle su se u nezavidnom položaju, jer su jedinice Šeste brigade zauzele dolinu Drinjače, koja je kod sela Jakovica uska i sa okomitim padinama. Uz to, ceste i mostovi su bili porušeni.

Na položajima Betanj, Bunarić i Bačkovac vođene su žestoke trodnevne borbe. Posebno 8. decembra na Bunariću, gdje su borci Šeste brigade, uz nadljudske napore i hrabro i vješto rukovođenje njenog komandanta Miloša Zekića, nanijele ogromne gubitke neprijatelju. Ostvaren je cilj, jer je usporen tempo njemačke ofanzive. Peti SS korpus, zadržan je tri dana, te nije mogao da se poveže sa 7. SS i djelovima 369. divizije. S druge strane, to je omogućilo borcima 27. divizije da noću 13/14. decembra bez većih teškoća pređu kod Han Pijeska cestu Vlasenica—Sokolac i krenu prema Varešu.

Time je na Betnji zdat neprijateljskim snagama odlučujući udarac i tako propala operacija „Loptasta munja“, čiji cilj je bio zaokruženje snaga Trećeg korpusa.

Spaljeno selo u istočnoj Bosni, početak 1942. g.

U ovim borbama Nijemcima su nanijeti znatni gubici: 111 mrtvih i 164 ranjenih. Šesta brigada imala je 35 poginulih, 48 ranjenih boraca (podaci iz knjige „Šesta brigada“, 1982. g.).

Herojsku borbu Šeste brigade i njenog komandanta Miloša Zekića narod je opjevao u pjesmi „Bitka na Betnju“:

„...I pamtiće dokle jedan teče,
šta sa Betnja Miloš Zekić reče:
Stani Švabo kukavico stara,
nije doći i džaba se vratiti,
valja svoja krvološtva platiti ...“

BIRČANSKA PIONIRSKA DIVIZIJA

U Birču, od samog početka, u partizanske redove masovno su stupali i odrasli i omladina. Posebno je u partizane otišao veliki broj pionira, i pored uvjeravanja da su mali i da ne mogu izvršavati teške i važne zadatke.

Krajem 1941. godine formirano je više pionirskih desetina, koje su naredne godine prerasle u čete — Vidakovička, Gornjobrajnjačka, Donjobrajnjačka, Gornjošekovačka, Donjošekovačka i Strumička. Prve akcije pionira

12

Petrovići — poslije proboja Sutjeske bolnica Vrhovnog štaba

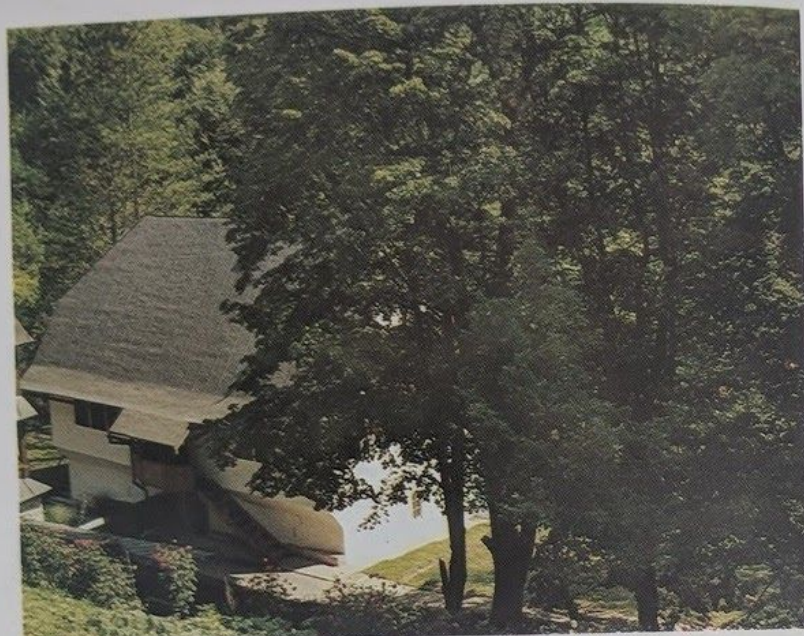
bile su spontane, bez unaprijed određenih zadataka. Dječaci, a sa njima često i djevojčice, prave drvene puške, pištolje i oponašaju starije borce. Posebno je bila važna vježba — kurirska, izviđačka i vodička. Te vježbe, na oko igre, bile su značajne pripreme za izvršavanje važnih zadataka u toku borbe. Svoja znanja pioniri su svakodnevno provjeravali u praksi, jer su u to vrijeme na područje Birča neprestano pristizali ljudi iz svih krajeva da bi stupili u partizane.

Otvaranjem partizanske bolnice, pioniri su dobijali sve određenije zadatke. Najmlađi su ranjenicima donosili voće i povrće, sir, mlijeko, ljekovito bilje i sanitetski materijal. Morali su da vode računa da ih neprijatelj ne uhvati, da ne otkriju bazu, bolnicu ili štab.

U najvećem jeku borbe protiv neprijatelja i domaćih izdajnika, u Šekovićima, srcu Birča, na visoravni Krsta, formirana je 20. septembra 1943. godine Birčanska pionirska divizija, jedinstvena ratna formacija za ovaj uzrast u drugom svjetskom ratu. Sve pionirske čete bile su obaviještene da se 20. septembra okupe na visoravni Krsta. Tu su izvele vojnu vježbu odbrane i napada, a zatim se postrojile.

Na Krstima je napravljena zvijezda petokraka od kamenčića i cigala, a pored svakog kraka gorjela je vatra kao simbol pet bratskih naroda nove Jugoslavije. Iznad petokrake je postavljen jarbol sa zastavom.

13

Muzej Birač u NOB, Lovnica

Pored pionirskih četa i rukovodilaca, na Krstima se okupilo i mnoštvo omladine i stanovnika da prisustvuju proglašenju Birčanske pionirske divizije.

Prvo je podignuta zastava a zatim je govorio sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a Mirko Ostojić o ulozi i zadacima Birčanske pionirske divizije. Potom je Petko Plazačić pročitao naredbu Oblasnog rukovodstva SKOJ-a o formiranju divizije. Za komandanta je postavljen Vujadin Vidaković, za političkog komesara Petko Plazačić, za načelnika štaba Stjepan Mrkajić. U stroju je bilo oko 600 dječaka i djevojčica, a do kraja rata kroz diviziju je prošlo oko hiljadu pionira. Izvršavajući borbene zadatke na teritoriji Birča poginulo je oko 280 pionira.

O tome kako su pioniri djelovali, najbolje svjedoči jedan njemački dokument u kome je zapisano i ovo: „Naše čete nisu uspjevale iznenaditi partizane, jer je njihova obavještajna služba bila čarobno organizovana. Imali smo osjećaj da nas sa svakog ćuvika, i iza svakog žbuna posmatraju njihove oči“. — A te „oči“ bile su oči pionira — partizana, rasutih po grupicama svuda naokolo. Osmatrali su sve pravce odakle bi neprijatelj mogao da se pojavi i ništa nije moglo da im promakne.

Svijetli lik pionira je Staništa Vlačić, koga su uhvatili esesovci u ljeto 1944. godine. Kod njega su pronašli petokraku. Mučili su ga, zahtijevajući da im kaže gdje su partizani. Na kraju su mu urezali petokraku u čelo. Umro je u najvećim mukama, ali od njega neprijatelj nije ništa saznao.

SREMCI U BIRČU

Krajem septembra 1942. godine, Šesta brigada nalazila se na Majeveci, gdje su krstarile jake četničke i ustaške snage. Odlučeno je da se brigada prebaci u Srem, tamo se poveže sa sremskim partizanima, a u povratku da razbije četnike i ustaše i rasplamsa borbu protiv okupatora na Majeveci i u Semberiji. Brigada je 6. oktobra prešla Savu kod sela Brodac sa dva bataljona. Na Majeveci je ostao njen drugi bataljon, sa političkim komesarom Cvijetinom Mijatovićem. Odmah po prelasku u Srem, proleterci su uhvatili vezu sa sremskim partizanima. Šesta brigada dejstvovala je u toku oktobra u Sremu, izvela nekoliko manjih akcija i popunila se novim borcima. Kompletan bataljon Sremskog NOP odreda je ušao u sastav Šeste brigade kao četvrti bataljon. „Od borbi koje je brigada vodila zajedno sa sremskim partizanima najznačajnija je bila 14. oktobra kod Dvorca u bosutskim šumama, protiv jednog bataljona 718. njemačke pješadijske divizije. Borba je bila kratkotrajna, zbilja se u toku jednog popodneva, ali veoma krvava. Njemački bataljon je ušao u našu zamku i bio potpuno potučen. Na mjestu borbe ostalo je preko 100 mrtvih, zaplijenjena je cijela komora, zatim dva minobacača i 250 granata, osam „šaraca“. I naši gubici bili su osjetni: 18 mrtvih i 30 ranjenih“. („Istočna Bosna u NOB“ II).

To je bila prva zajednička bitka boraca Srema i istočne Bosne. Kako je bilo bezbjednije provesti zimu u Birču, dogovoreno je da veći dio partizana krene sa Šestom brigadom iz Srema u Bosnu. Noću, između 4. i 5. novembra, Šesta brigada i Sremski partizanski odred prešli su preko Save u Semberiju. Tada je nastala pjesma „Kada Sremci krenuše sa te Fruške gore, i odoše u Bosnu tamo da se bore...“.

Odmah je uhvaćena veza sa drugim bataljonom. Tako su se na okupu našli Šesta brigada i Sremski NOP odred, sa 1.300 boraca u šest bataljona. Odmah se stupilo u akciju. Zahvaljujući dobroj taktici, 28. novembra 1942. razbijeni su četnici u selu Maleševcima. Borci Šeste brigade, podijeljeni u tri kolone, po veoma hladnom i snježnom vremenu izveli su marš u dubini od 30 km. U šest časova 28. novembra četnici su iznenada napadnuti sa svih strana. Iznenadjeni, bezuspješno su pokušali da odbiju napad. Nijemci i ustaše nastojali su da im pomognu. Četnici su imali 250 mrtvih i ranjenih i 600 zarobljenih; poginuli su svi njihovi komandanti. Plijen je bio velik — 29 puškomitraljeza, 400 pušaka i 20.000 metaka. Palo je 17 partizana, a 30 je ranjeno. To je najljepša pobjeda združenih partizana Srema i istočne Bosne. Ponovo se rasplamsavaju borbe na Majeveci i u Semberiji. Kuriri su iz Šekovića donijeli vijest da je u Birač provalilo oko 4.000 četnika i da im se Birčanski NOP odred neće moći sam odurpjeti. Šesta brigada i Sremski NOP odred krenuli su za Šekoviće i stigli kada su četnici palili sela i ubijali nedužno stanovništvo. U decembru, četnici su razbijeni, pa su se povukli prema Romaniji. Šesta brigada i dio Sremskog odreda krenuli su u potjeru za četnicima i, na Romaniji, borili se protiv njih. Za to vrijeme Birčanski odred i dio Sremskog odreda su očistili teritoriju Šekovića od četnika.

Zima, januara 1943. godine, bila je veoma oštra. Pojavio se i pjegavi tifus. Žrtva ove bolesti bio je i komandant Sremskog NOP odreda Stanko Lužajić—Milan.

Saradnja sremskih partizana i partizana iz Birča nije se ogledala samo u borbi. U Birač su pristizale namirnice iz Srema, preko Save i Semberije, što je posebno za Šekoviće mnogo značilo.

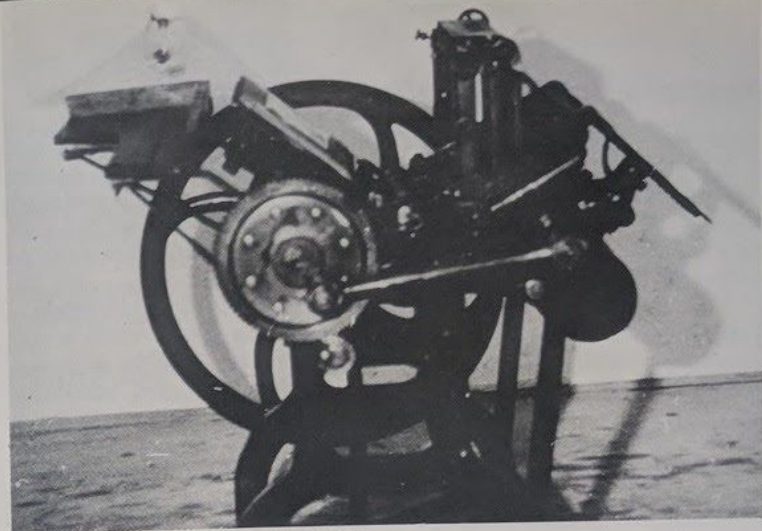
Krajem proljeća Sremci su ponovo stigli u Birač i učestvovali u borbi koja je vođena od 6. do 17. juna 1943. godine. Neprijatelj je bio obaviješten da je velika partizanska vojska iz Srema prešla u istočnu Bosnu. Zato je preduzeo ofanzivu da uništi Šekoviće, glavno partizansko uporište u Birču. Tog ljeta na teritoriji Šekovića ratovala su Prva i Druga vojvođanska brigada. Zajedno sa partizanima Birča razbili su jedinice III domobranskog korpusa i onemogućili ostvarenje plana nazvanog „Poduhvat Šekovići“. Poslije bitke na Sutjesci vojvođanske brigade su vodile oštru borbu jugoistočno od Šekovića, na Rudištima. Tu su razbili dijelove III domobranske divizije i razoružali 250 vojnika. Borbi je bilo kod Han Pijeska, Olova i Vlasenice. U ljeto 1944. godine Šesnaesta vojvođanska divizija je imala težak okršaj sa 13. SS divizijom na Bačkovcu kod Šekovića. Esesovci su potpuno razbijeni. Povlačeći se prema Vlasenici ostavili su mnogo mrtvih i ranjenih.

Boreći se u Birču i u istočnoj Bosni, sremski partizani imali su znatan broj ranjenih i poginulih. Samo na spomen-pločama partizanskog groblja u Lovnici — Šekovićima uklesana su imena 620 partizana iz Srema.

SAVEZNIČKA MISIJA U BIRČU

Noću, 21. aprila 1943. godine, u Birač se spustila jedna od prve dvije britanske vojne misije. Činili su je Stevan Serdar, španski borac i jedan od osmorice naših iseljenika iz Kanade koji su kao britanski vojnici — dobrovoljci došli u Jugoslaviju, telegrafista Milan Družić i Đuro Diklić, takođe španski borci. Grupa je krenula iz Kaira, gdje su im britanski vojnici pokazali na karti Jugoslavije najveću slobodnu teritoriju. Tu je trebalo da se spuste i pokušaju uspostaviti vezu sa Vrhovnim štabom NOVJ. Bilo je to selo Trnovo, nedaleko od Šekovića.

Te noći, pune mjesečine, oko naznačene teritorije gorjele su mnoge vatre za najavljeni saveznički avion. Pilot je napravio nekoliko krugova dolinom Drinjače. Počeli su da iskaču članovi misije: Milan Družić je pao na vrš bukve obližnjeg šumarka, Đuro Diklić na raskršće puta, a Stevo Serdar na buk potoka. U jednom trnjaku ostavili su Družića sa dvije radio-stanice i ostalom opremom. Serdar i Diklić ujutro su saznali od omladinaca da su na slobodnoj teritoriji i da su u blizini Šekovića i partizani. Zatražili su da ih odvedu do Komande područja, gdje su ih dočekali komandant Birčanskog partizanskog područja Brano Savić i član PK KPJ za BiH Hasan Brkić. Serdar je pokazao dokumenta i objasnio ko su i sa kakvom namjerom dolaze. Partizani su ih primili sa dosta rezerve. Objasnjeno im je da je prekinuta veza sa Vrhovnim

Tigl partizanske štamparije (Muzej)

štabom. Prihvatili su jednu radio-stanicu. Trećeg dana Družić je počeo da drži kurs za telegrafiste, a Serdar i Diklić objašnjavali način djelovanja diverzanata i upotrebu novih vrsta eksploziva.

Dvadesetak dana po dolasku, članovi misije uspostavili su radio-vezu sa Englezima. Jedna od prvih poruka bila je da se pošalje sanitetski materijal. Serdar i njegovi drugovi bili su u manastirskom konaku, partizanskoj bolnici, gdje su vršene operacije uz svijetlo lojanih svijeća, običnom čakijom (nožem), dok je kao jedino sredstvo za anesteziju korištena rakija. I sami su prisustvovali jednoj takvoj operaciji. To je Serdar i napisao u prvoj depeši. Nakon mjesec i po dana bačena je iz aviona prva pošiljka sa lijekovima, zavojem i eksplozivom, iako su svako drugo veće paljene signalne vatre.

U međuvremenu u Šekoviće je, sa Majevice, stigao Rodoljub Čolaković, koji je Serdara poznao još iz Španije. Tada je pomoću radio-stanice uspostavljena veza sa Vrhovnim štabom, pa su ugovoreni signali za spuštanje još nekoliko savezničkih misija, među njima i one sa Bilom Dikinom.

U Šekovićima i Birču misija je ostala oko tri mjeseca. Za to vrijeme, pored obuke telegrafista, držani su časovi padobranstva i rukovanja eksplozivom. Za dvadesetak dana taj kurs su pohađali mnogi mladići.

Kada je Vrhovni štab došao u Birač, u selo Plahoviće kod Kladnja, Bil Dikin je, preko Peke Dapčevića, komandanta Druge proleterske divizije, poslao poruku da dođe Serdar. On je stigao naveče u Plahoviće sa Rodoljubom Čolakovićem i jednom partizanskom jedinicom, i sastao se sa Dikinom i njegovom misijom. Sutradan, sa Čolakovićem, otišao je u Vrhovni štab. Među članovima Vrhovnog štaba prepoznao je samo jednog čovjeka koji je tog trenutka sjedio do prozora. „To je Tito“ — rekao mu je Čolaković. Tito se tada sjetio svega, čak i imena kafane u Parizu u kojoj su se sreli prilikom Serdarovog odlaska u Španiju.

PARTIZANSKA ŠTAMPARIJA

U oslobođenoj Tuzli 6. oktobra 1943. godine izašao je prvi broj lista „Front slobode“. Već za drugi broj moralo se obezbijediti drugo mjesto, negdje van Tuzle, jer su se 11. novembra, pod pritiskom jakih njemačkih snaga, partizanske jedinice morale povući iz grada. Izabrani su Šekovići, kuda je krenula grupa grafičkih radnika i ponijela tigl, veću količinu slova i drugog grafičkog materijala.

Oblasni komitet KP za istočnu Bosnu smjestio se u selu Petrovićima, a grupa grafičara, nešto dalje, u zaseoku Vlačići. Ubrzo je na Krstima, u kući Obrena Vlačića, improvizovana partizanska štamparija. Tu je 18. decembra izašao drugi broj lista „Front slobode“, posvećen Drugom zasjedanju AVNOJ-a. Problem je bio kako sačuvati štampariju, jer je neprijatelj stalno nadirao. Zato je prebačena u selo Petroviće, u pomoćnu zgradu (kolibu) Jakova Piljanovića, a ispod nje su iskopane dvije skrovite prostorije i obložene daskom. Tako se tigl, u slučaju opanosti, mogao gurnuti u drugo odeljenje a prvo zatrpati.

ŽRTVA

Kao vreo talas vjetra što ide pred kugom, tako i teške mučne glasine išle su ispred fašista. Šaptale su se riječi užagrenih uplašanih očiju, s grčom na licu, grozničavo izgovarane a slušali ih natmureni, napušteni, zabrinuti ljudi.

I sklanjali se, bježali kao od pošasti, kao od poplava, kao od divljih zvjerova. Uzimalo se najnužnije pod pazuhu, na leđa, na mršavo konjče što sapliče nogama, na kravu. Međulju, hraniteljsku i braniteljsku. Bježalo se u šume, u potočine, u prodoline, kud je čovječja noga rijetko stupala, samo da se spase goli život, da se pobjegne od SS-ovog pikavca, od četničke kame, od ustaškog mitraljeza. Jer glasine su se valjale s brda na brdo, od kuće do kuće: na Majevici pobijeno šest do sedam stotina staraca, žena i djece, u Birču pet stotina i pedeset...

Sklonilo se i sve živo iz Bečana. Našli dobar zaklon: baš pod selom ponire rijeka, i u utrobi zemlje, kao u kanalu koji je voda prokopala i izdubila, smjestio se zbijeg — najviše žene i djeca. Čak su u taj prokop uveli i mal. U početku nije bilo loše, jer je rijeka bila malena, pa bilo dosta i mjesta. Ali rijeka nadošla, pa podlijeva, te se sjedilo na sandučićima, na kamenju koje je virilo iz zemlje, na donesenim zavežljajima. Moralo se izdržati, jer su se čuli pucnjevi i halabučenje: to su fašisti došli u selo Bečane i palili ga, uništavali, sa zemljom sravnjavali.

Zbijeg zamro, niko i ne diše kao obično, već pritajeno kratko, nitko se ne miče: fašisti su u neposrednoj blizini ponornice.

Ali, — eto belaja: jedno djetence kriknulo. Svi se prestravljeno okrenuli, užasnutim očima proboli njega i majku, i srca zalupala kao batovi, u grlo zagušila. A majka ga pritisla na sisu, drugo dvoje naslonila joj se na stegna. Djetence opet vrisnulo i ispunilo špilju užasa. Lica posivila, oči se raširile, noge obamrle i klonule. U kanal kao da je već navirala propast, smrt. Nečija crna ruka u bijelom rukavu grčevito mahala, i zgrčeni, crni prsti kao da su u horu vikali: zaboga, neka ušuti, taj krik je smrt za sve nas.

Ali dijete nije vidilo grč crnih prstiju koji su preklinjali i prijetili. Nije znalo za fašiste krvavih ruku i zvjerskog srca, odvojilo je bucmastu glavicu od materine

Za šeste neprijateljske ofanzive štamparija nije otkrivena, a u sedmoj pronašli su je Nijemci i četnici. U glavnoj prostoriji vidjeli su geštetner pa, misleći da je to štamparija, polili benzinom i zapalili kolibu. Vatra je djelomično zahvatila sklonište i znatno oštetila tigl. Mašina je ubrzo osposobljena i dugo služila svojoj namjeni.

Partizanska štamparija ostala je u Birču sve do drugog oslobođenja Tuzle, 17. septembra 1944. godine. Za to vrijeme štampano je devet brojeva „Fronta slobode“, više „Vijesti“, pedesetak letaka i proglašenja, kao i manja biblioteka marksističkih knjiga.

STRADANJA NARODA

U toku rata neprijatelj je poslije neuspjelih akcija u Birču veoma često zlostavljao i najsvirepije mučio stanovništvo. Krajem 1942. godine četnici su napravili pravu pustoš u selima Birča. To se ponovilo u martu 1943. godine, kada su doprli do sela Strmice, i tukli i opljačkali nedužno stanovništvo. Ustaše su, 1943. godine, prodirale od Kladnja, spalili Trnovo, Bijelo Polje i

sise i zacvililo kao malo štene, pa zavriskalo. Prestravljena mati obuhvatila mu glavicu tvrdim prstima i pritisla na svoja prsa razlijepivši mu nosić i mokra ustašca na prorez svoje košulje. Od bola zbog tvrde materine ruke na mekom potiljku, dijete je još jače zavriskalo.

Sad su sve ruke u bijelim širokim rukavima zamahale, pa se ukočile u zraku, nemoćne da se spuste. Zanjihala se i mokra stijena u polumraku, i voda zaklokotala jače, ili je možda šumilo u ušima. Zamračio se otvor na ulazu u kanal gdje je rijeka ponirala. Sad će fašisti ovamo, čuće vrisku ovog šteneta i niko više neće ugledati bijela dana. Biće kao u Dukićima, Mitrovićima, Tešenu, Jablanici...

„Ne, nesmije to biti!“ — majka je kriknula bez glasa. Lijeva ruka je poklopila razjapljenom djetinju usta koja su dozivala smrt a desna je obuhvatila meki mali vrat.

Samo da učuti, samo da prestane cviliti: ruke su se stezale, sve jače i jače. Prsti, tvrdi, propadali su sve više u meko meso. Djetesce, prigušeno i priklješteno, stenjalo je, potmulo cvililo, i ručicama se hvatalo za rubove majčine košulje.

Ne, ne, ne smije dozvati smrt na ovolike ljude! Još je stezala, još je pritikivala, da su joj ruke trnule.

Vijek je trajao. Ali napokon — sitnog, prodornog glasića više nije bilo. Ručice se nisu više hvatalo za rub prljave materine košulje, nožice nisu tukle po materinom krilu — objesile su se mrtve. I glavica je klonula. Odahnula je majka. Spustila mrtvo dijete na krilo, zagledala mu tanušan čuperak plave kosice na mekom tjemenu i mrtvo pogledala u polumrak špilje, pa se nasmješila u polutami. Eto, živi ste.

Pa zaklopila oči i kao da je zamrla; naslonila se leđima na oštru neravnu stijenu, glavu zbacila da je udarila o brig jednog kamena, ali je nije zaboljelo. I zaplakala, tiho bez glasa, smtrno umorna zbog svoje užasne, ogromne žrtve.

Meša SELIMOVIC

„Front slobode“, oktobar 1944. godine

Prenošenje ranjenika

stigli do konaka manastira Lovnice koga su takođe zapalili. Ozlojeđen što mu operacija „Loptasta munja“, decembra 1943. godine nije uspjela, neprijatelj je palio kuće u selima Plazače, Tupanare i strijeljao 40 nedužnih stanovnika.

Ipak, od svih stradanja najteža su bila 1944. godine. Esesovci su primjenjivali razne oblike nasilja, jer su ih predvodili oficiri dobro uvježbavani po raznim logorima smrti. Ogrezla u krvi sremskih i majevičkih seljaka 13. SS „Plava“ (Handžar) divizija u dva navrata prodrila je 1944. godine na teritoriju Birča — Šekovića. Prvi upad bio je aprila, kada su se esesovci veoma kratko zadržali paleći sela na teritoriji Šekovića. Drugi put 13. SS divizija došla je u ljeto i sa dijelom snaga stacionirala se na brdu Kurilo i okolnim brdima. Odatle su vojnici opkoljavali sela, palili ih i pljačkali, a sve žitelje koje su uhvatili, mučili. Narod je bježao u šume, krio se po pećinama. Esesovci su na Kurilu saslušavali ljude, ili odatle vodili na strijeljanje u Sučane i Betanj. Mnoge zarobljenike su žive drali, a maloj djeci su zabijali igle u zenice. Odavde su napali sela Tepen, Popoviće, Čaniće, Mitroviće, Bečane. Na Tepenu su ubili 54 lica. Jedne su strijeljali, druge bacali u provaliju sa stijene visoke preko 30 metara, neke su žive spaljivali u kućama, a djevojke i mlade žene su silovali pa onda klali ili strijeljali. To se dogodilo i selu Čanićima, gdje

20

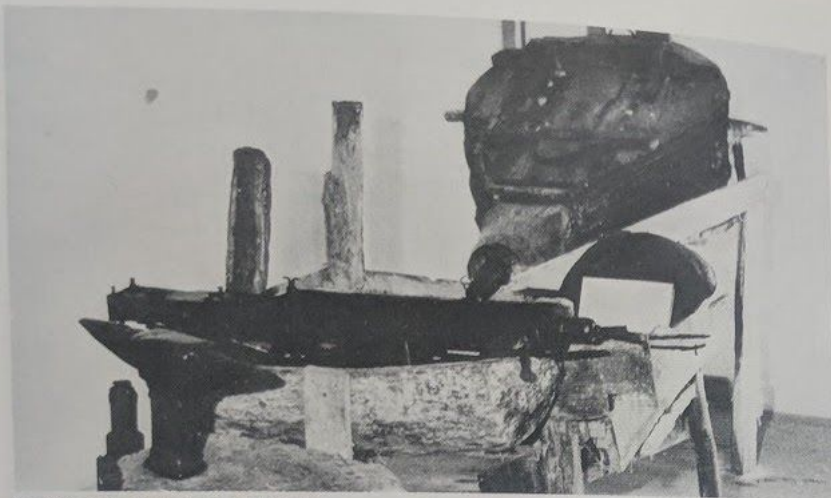
Kompleks manastira Lovnica

su ubili 37 lica. U ovom selu su jednu djevojku silovali, a zatim spalili. Jovanka Kostić je bježala od neprijatelja sa dvoje djece. Kada je vidjela da neće moći da umakne, bacila je djevojčicu u Drinjaču, a sinčića je uspjela da spase.

Esesovci su spalili i Vlačiće, Mrkojiće i Gornje Brajince, Udbinu, Mićanoviće, Saviće, Vidakoviće i Sučane. U Mićanovićima su ubili 34 žitelja i sve spalili. Zvjerski su mučili skojevce Savu Begovića i njegovu sestru Rajku. U Savićima su sve pohvatali. Pionire i žene su zatvorili u dvije kuće. U jednom podrumu su saslušavali i klali. Potom su 40 pionira zatvorili u podrum i kroz vrata i prozor pucali sve dok se čulo zapomaganje, a zatim zapalili sve kuće. Samo u Vlačićima, Udmini i Savićima esesovci su ubili 113 lica, a zapalili preko 150 kuća. U povratku, uhvatili su 26 pionira, zatvorili ih u vodenicu ispod konaka manastira Lovnice, pa je posuli benzinom i zapalili — 25 ih je izgorjelo, a živ ostao samo Dušan Mrkajić.

Poslije zlodjela 13. SS divizija je krenula preko Drinjače (spalila Sučane) i Bačkovca za Vlasenicu. Na Bačkovcu ih je dočekala 16. vojvodanska divizija, kojom je komandovao Marko Peričin — Kamenjar, i dijelovi Trećeg korpusa pod komandom Koste Nađa. Njemačka divizija, potpuno razbijena, povukla se prema Vlasenici, ostavivši za sobom veliki broj mrtvih i značajan ratni plijen.

21

Partizanska kovačnica (Muzej)

SPOMEN-OBILJEŽJA NOB

MUZEJ „BIRAČ U NOB“

Radno vrijeme: ljeti od 9 do 16, a zimi od 10 do 12 sati; ponedjeljkom ne radi.

Najave: Narodni univerzitet „Stanko Menjić“, Šekovići, tel. (075) 742-039; recepcija hotela „Lovnica“, tel. 742-267.

Djeluje u sklopu Narodnog univerziteta „Stanko Menjić“, a nalazi se u zgradi starog Konaka, nešto manje od dva kilometra od Šekovića (turistički put kroz kanjon Lovnice).

Na glavnom ulazu u Muzej dominira veliki portret druga Tita. Desno, u pet međusobno povezanih prostorija, hronološki, po ratnim godinama, redaju se eksponati od početka ustanka do konačnog oslobođenja Birča.

Lijevo od ulaza je smještena etnografska građa ovog kraja.

U prizemlju su autentična partizanska bolnica, partizanska štamparija i kovačnica u kojoj je rađeno prvo partizansko oruđe u ovom kraju.

Na spratu je spomen-soba nosilaca „Partizanske spomenice 1941“.

U Osnovnoj školi „Šesta proleterska istočnobosanska brigada“ je stalna izložba „Borbeni put Šeste proleterske istočnobosanske brigade“.

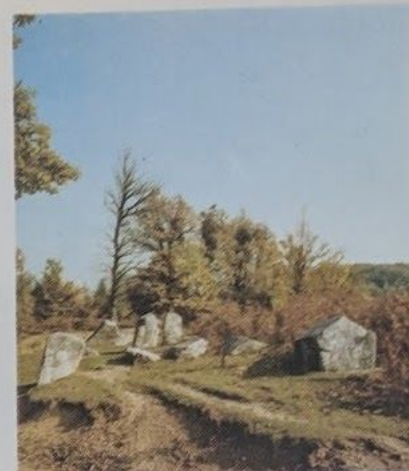
SPOMENICI

• **Partizansko spomen-groblje u Lovnici** (2 km od Šekovića), sa spomen-pločama na kojima su imena 1.245 palih boraca i četiri narodna heroja (336 iz Šekovića, 641 iz Srema, 52 iz drugih opština i 216 boraca čija su imena nepoznata). Autor reljefa vajar Dragiša Trifković.

22

Manastir Paprača

Stećci u Tepenu

• **Spomen-obilježje na Lovničkom polju**, na mjestu gdje je 2. avgusta 1942. godine, od grupe istočnobosanskih udarnih bataljona, formirana Šesta proleterska istočnobosanska NOU brigada.

• **Spomenik na mjestu Krsta** (9 km od Šekovića), gdje je 20. septembra 1943. godine formirana Birčanska pionirska divizija.

• **Spomen-česma na Pećini pod Betnjom** (8 km od Šekovića), gdje je od 6—9. decembra 1943. g. Šesta proleterska istočnobosanska brigada izvojevala pobjedu nad snagama 187. njemačke divizije, čime je propala operacija „Loptasta munja“ za vrijeme šeste neprijateljske ofanzive.

• **Spomen-česma na Bijeloj zemlji — Muzulje** (11 km od Šekovića), na mjestu gdje je 11. avgusta 1941. godine partizanska grupa, pod komandom Ivana Markovića — Irca, napala i razbila domobransku satniju.

• **Spomen-ploča na hrastu u Šekovićima**, mjestu gdje je poginuo prvi borac — ustanik ovoga kraja Nedo Mekić, prilikom napada na žandarmerijsku stanicu, 5. avgusta 1941. g.

• **Spomen-ploča Josipu Kovačeviću** (kod mosta na rijeci Drinjači), mjestu gdje je poginuo prilikom napada na žandarmerijsku stanicu, 5. avgusta 1941. g.

• **Spomenik palim borcima u Paprači** (11 km od Šekovića), u znak sjećanja na pale borce u NOR-u sa područja Paprače.

• **Spomen-ploča u Osnovnoj školi „Šesta proleterska istočnobosanska brigada“**, koju su borci, rukovodioci i narod Birča, četiri godine poslije formiranja brigade, sagradili (29. novembra 1946. g.) u spomen na zajedničku borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika.

23

Druga vojvođanska brigada na maršu kroz Birač, 1943. g.

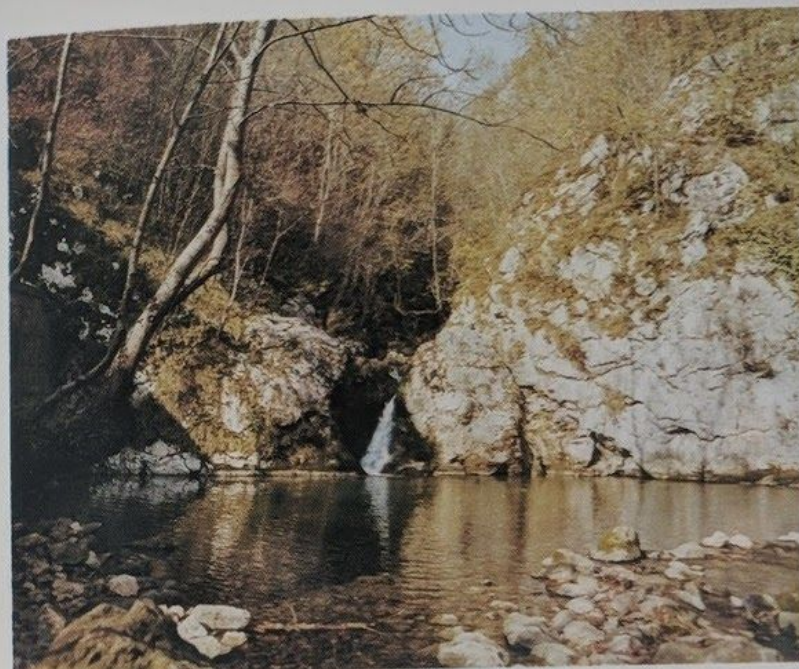
- **Spomen-ploča na renoviranom objektu na Mekoti** (15 km od Šekovića), mjestu gdje je bio smješten Oblasni vojni štab za sjeveroistočnu Bosnu, 2. avgusta 1941. g.
- **Spomen-česma u Mihajlovićima**, gdje je bila centralna bolnica (9 km od Šekovića) 3. i 12. korpusa i glavnine Vrhovnog štaba po probodu sa Sutjeske.
- **Spomen-ploča na Krstima** (9 km od Šekovića) gdje je smještena partizanska štamparija („Front slobode“ — 1943. g.).

STARIJA ISTORIJA

Šekovići se nalaze u središtu Birča, u srednjem toku rijeke Drinjače. Oivičeni su mnogim rudonosnim brdima i planinama.

Dobili su ime po jednom dijelu stanovnika koji su došli iz Šekovine iz Hercegovine, krajem 17. vijeka, i koji su sebe produžili zvati Šekovljanima, dok su susjedni donji Birač počeli zvati Šekovići.

Geografski položaj ovog područja do skoro je bio nepovoljan, jer nije bio povezan sa glavnim saobraćajnicama. Međutim, poslije izgradnje puta

Izvor rijeke Lovnice

Caparde—Šekovići pravac Tuzla—Zvornik) situacija se znatno izmijenila. Zbog svojih lijepih i živopisnih predjela Šekovići postaju privlačno mjesto za turiste.

U selu Strumici, na „Gradini“, profesor Milutin Garašanin je 1975. godine otkrio ilirsko naselje koje datira iz 4. vijeka naše ere, što je potvrdilo pretpostavku da su na ovom području prije dolaska Slovena živjeli Iliri.

U podnožju Borogova, u Paprači, na izvoru rijeke Spreče sagrađen je u drugoj polovini 15. vijeka manastir Paprača.

U kanjonu rijeke Lovnice podignut je u drugoj polovini 16. vijeka manastir Lovnica. Pošto u to vrijeme nije bilo domaćih vladara, gradnje manastira su se prihvatili monasi, imućni seljaci i narod. Ovaj kulturno-istorijski spomenik je najbolje očuvan a vjekovima je bio oaza pismenosti i slobode. Za ime manastira vezano je više pretpostavki. Jedni vezuju naziv manastira za lov kralja Dragutina, čijoj je državi pripadao i ovaj kraj. Izvori ukazuju da su Lovnicu podigli monasi Akakije i Genudije uz pomoć naroda ovog kraja. Prvi put se spominje 1578. godine. Manastir je skromnijih dimenzija — jednobrodna zasvođena bazilika, s jednim kubetom, apsidom i narteksom. Zidovi su krašeni mnogobrojnim freskama, koje su veoma očuvane. Stariji, veoma vrijedan živopis, rad je Longina, poznatog slikara XVI vijeka. Freske ktitora

Hotel „Lovnica“ u Šekovićima

crkve Akakija i Genadija nalaze se sa lijeve strane vrata. Spolja, iznad ulaznih vrata je freska patrona crkve sv. Đorđa na konju, a sa unutrašnje strane lijevo i desno detalji iz života sv. Đorđa. Izuzetno su vrijedne freske arhandela Gavriela i Mihajla, a pod kupolom ističe se freska sv. Save i Simeona (Nemanje). Posebna vrijednost je ikonostas i ikone na njemu, takođe djelo majstora Longina. Bio je prikazan na velikoj izložbi „Umjetnost na tlu Jugoslavije od praistorije do danas“ u Parizu i Sarajevu.

Pored manastira Lovnice je stari konak koji je sagrađen 1875. godine, ali je u toku neprijateljske ofanzive 1943. godine izgorio; rekonstruisan je 1952. godine. U njemu je sada Muzej Birač u NOB.

Na području Šekovića sačuvano je na 52 mjesta preko 900 stećaka; mnogi od ovih srednjovjekovnih spomenika su ukrašeni.

Za vrijeme prvog svjetskog rata pojedini vojnici sa ovog područja nisu htjeli da se bore na strani Austro-Ugarske, pa su se predavali ili prebjegavali savezničkoj vojsci. Kasnije je od njih u Rusiji nastao odred sa 80 vojnika, koji je ratovao na solunskom frontu.

Ribnjak u Lovnici

ŠEKOVIĆI DANAS

Šekovići (320 m/m) su gradić, trgovački i kulturni centar opštine, na obalama rijeka Drinjače i Lovnice, sa 2.767 stanovnika. Okružen obroncima Bačkovca, Javornika i Bašine, nalazi se na glavnoj saobraćajnici koja ga povezuje sa Zvornikom, Tuzlom, Sarajevom i dalje.

Na teritoriji opštine, na površini od 238 km², prema popisu iz 1981. godine, bilo je 10.356 stanovnika u 2.525 domaćinstava i 34 naseljena mjesta. Zemljište je brdsko, manjim dijelom pod poljoprivrednim kulturama, a većim pod šumama.

Gradić i njegova okolina djeluju živopisno, u dolini među planinskim obroncima duž rijeke Drinjače, na glavnoj saobraćajnici koja ide starom austrougarskom trasom.

Sjeverno od grada, uz rijeku Lovnicu, vodi turistički put kroz Lovničko polje i atraktivni kanjon do Lovnice, gdje je partizansko spomen-groblje i

manastirski kompleks sa obnovljenim Konakom, sada Muzej Birač u NOB-u. Tu je i restoran sa bazenima kalifornijske pastmrke i domaćim specijalitetima.

Neposredno pred drugi svjetski rat, na mjestu današnjeg gradića, na ravnici uz rijeku Drinjaču i njene pritoke, nalazilo se nekoliko dućana, stara škola, žandarmerijska stanica i po koji privatni kućerak. Za četiri ratne godine sve je postalo zgarište, kao i mnogi seoski domovi.

Od ukupno 5.000 stanovnika, koliko je Opština brojala neposredno pred rat, aktivno je u narodnooslobodilačkoj borbi učestvovalo 1.662 borca. U toku rata za slobodu je palo 366 boraca i 633 žrtve fašističkog terora, tako da je ukupno 999 stanovnika dalo živote, ili svaki šesti. Šekovići imaju 238 nosilaca „Partizanske spomenice 1941“ i dva narodna heroja — Stanka Menjića (1910—1944) i Miloša Zekića. U borbama na ovom području poginulo je devet narodnih heroja iz drugih krajeva.

Prvih poslijeratnih godina opština ne doživljava neke bitne promjene. Privredno nerazvijena, bez ijednog industrijskog objekta, sa malim mogućnostima razvoja poljoprivrede i stočarstva i jednim makadamskim putem, bila je izrazito nerazvijena, što je prouzrokovalo velike migracije stanovništva.

Prvi industrijski objekat izgrađen je 1962. godine. Značajniji razvoj opština bilježi početkom sedamdesetih godina, izgradnjom drugog industrijskog postrojenja. Tih godina počinje intenzivna izgradnja i komunalnih objekata, društvenih stanova, naselje se uređuje i sve više poprima konture bosanskog gradića. Osvijetljena su i sva sela, izgrađen veliki broj seoskih vodovoda i oko 65 km seoskih puteva.

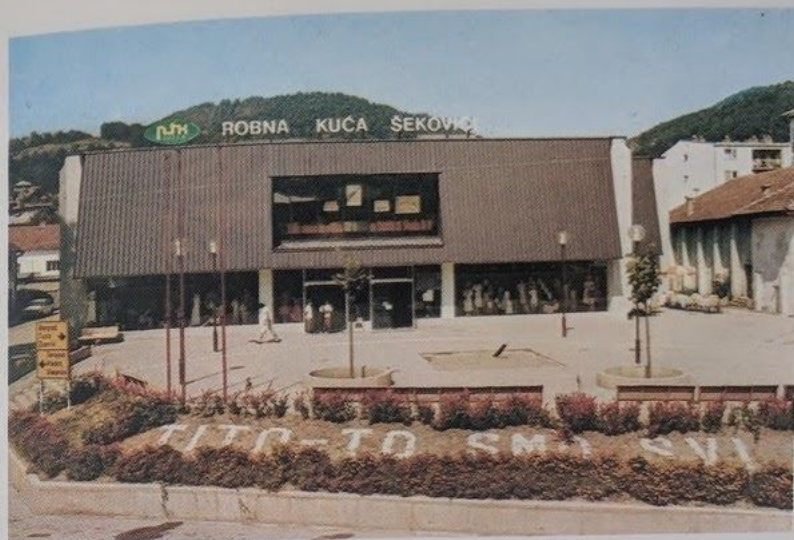
Krajem 1980. godine, dovršen je regionalni put do Caparde (na pravcu Zvornik—Tuzla), čime su Šekovići dobili izlaz i postali prolazna stanica mnogim putnicima na najbližoj putnoj relaciji Beograd — Jadransko more.

Početkom osamdesetih godina opština doživljava najbrži razvitak. Izgrađeno je nekoliko industrijskih objekata, tako da danas djeluje pet radnih organizacija, devet OOUR-a i tri JUR-a. Od organizacija društvenih djelatnosti ovdje su Srednjoškolski centar „Birčanski partizanski odred“ sa oko 700 učenika i RO Osnovnog obrazovanja sa oko 1.400 učenika.

Brži privredni razvoj uslovio je izgradnju novog hotela B-kategorije, robne kuće, pošte, sportskog centra i obdaništa, čime je gradić dobio nov izgled.

Veliki broj spomenika bliže i dalje istorije, te prirodne ljepote Šekovića, privlače znatan broj prolaznika i domaćih turista, naročito u vrijeme ljetne sezone. Planinski obronci bogati su raznovrsnom divljači, a rijeke svim vrstama ribe. Izletnici dolaze u Šekoviće preko vikenda, da bi se odmorili i proveli prijatne sate u lijepim pejzažima, uz lov i ribolov.

U Šekovićima se održava veliki broj manifestacija vezanih za obilježavanje značajnih datuma i događaja iz NOB i revolucije. Pojedine od njih imaju i širi, regionalni značaj i tradiciju, pa okupljaju desetine hiljada gostiju iz svih krajeva (27. juli Dan ustanka naroda i narodnosti BiH, izlazak Oblasnog štaba iz Tuzle i drugi datumi).

Robna kuća u Šekovićima

INFORMACIJE

STALNE MANIFESTACIJE

- **Dan Opštine**, 5. avgust
- **Dan borca**, 4. jul — proslava u Tišči (9 km od Šekovića)
- **Dan ustanka naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine**, 27. jul — proslava u Šekovićima
- **Tradicionalni marš Tuzla—Šekovići (Mekota)**, u znak sjećanja na izlazak Oblasnog vojnog štaba za sjeveroistočnu Bosnu, 2. avgusta 1941. g. — proslava svake godine na Mekoti, 2. avgusta
- **Proslava formiranja Birčanske pionirske divizije**, na Krstima (9 km od Šekovića) — 20. septembra svake godine
- **Proslava Dana oslobođenja Paprače** (14 km od Šekovića) — 8. avgusta svake godine
- **Auto-trka brdskog šampionata Bosne i Hercegovine**, tradicionalna, svake godine u trećoj sedmici septembra, u čast formiranja Birčanske pionirske divizije

SMJEŠTAJ

Hotel „Lovnica“ (70 ležaja), B-kategorije; aperitiv bar, terasa, kafana, restoran, banket sala; tel. (075) 742-267 — recepcija i 742-203

PTT SLUŽBA

- poštanski broj 75450
- telefonski pozivni broj 075

- telefonska govornica 742-111
- Radno vrijeme: od 8—15 sati

ZDRAVSTVO

- Hitna medicinska pomoć..... 742-075
- Dom zdravlja Šekovići..... 742-026
- Apoteka, u zgradi Doma zdravlja; radi 7—19 h

MILICIJA

- Opštinski SUP..... 742-103
- Stanica milicije..... 742-199
- Dobrovoljno vatrogasno društvo..... 742-007

BANKA

- PBS — Osnovna banka Zvornik, Filijala Šekovići..... 742-003
- SDK — Ekspozitura Šekovići..... 742-239

AUTOBUSKA STANICA

- Međugradski saobraćaj obavljaju „Trans-servis“ Tuzla, „Srebrenica-ekspres“ Srebrenica i „Šekovići-trans“ Šekovići
- „Šekovići-trans“, tel. 075/742-126

BENZIN

- Energopetrol, radi od 7—18 sati
- INA, benzinska stanica u Tišči (9 km od Šekovića, na magistralnom putu Beograd — Zvornik — Sarajevo)

RIBOLOV

Drinjača, cijelim tokom, od izvora ispod Konjuha do ušća u Drinu, kao i njene pritoke, bogata je svim vrstama riba planinskih rijeka — pastrmka potočara, lipnjan, mrena, škobalj, klen, mladica teška i preko 15 km i druge.

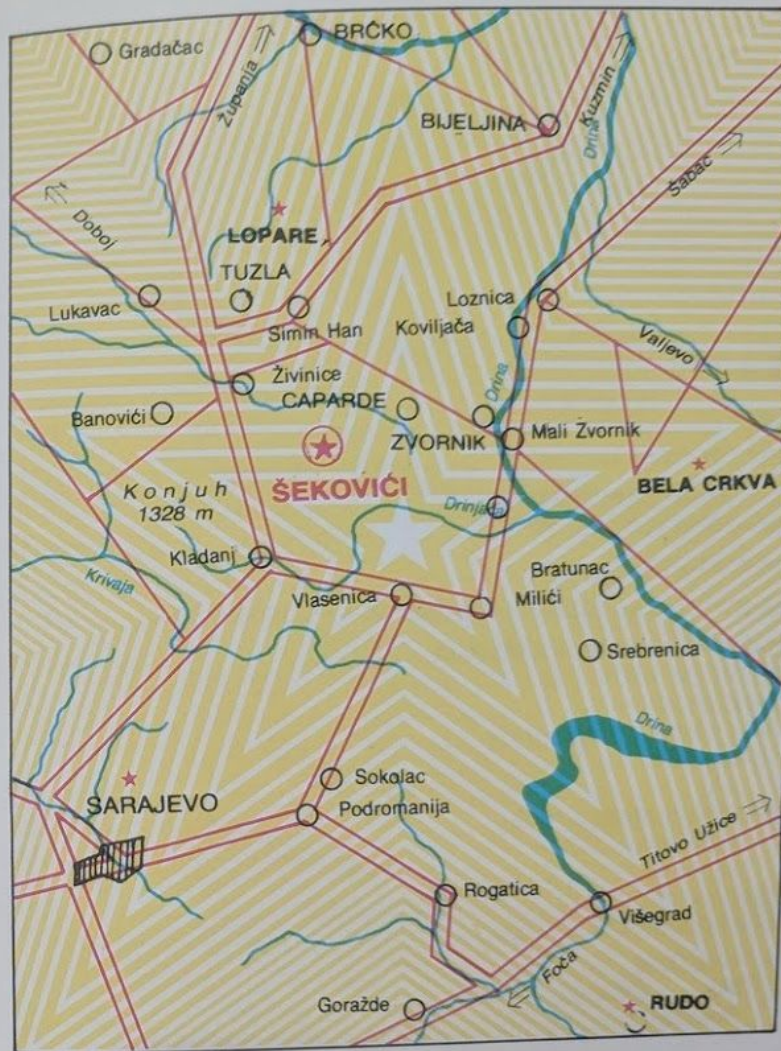
Zabrana ribolova: duž cijelog grada, i na rijeci Lovnica, cijelim tokom.

Dozvole: Udruženje sportskih ribolovaca „Drinjača“, recepciji hotela „Lovnica“.

LOV

Ovaj brdski kraj poznat je zbog raznovrsne divljači. Šume Javornika, Bišine, Bačkovca i Borogova, bogate divljači, pogoduju razvoju lovnog turizma. Love se medvjedi (kapitalac), srne, zečevi, lisice, a glavna atrakcija je lov na divlje svinje, kojih ima u svim planinama.

Informacije: Lovačko društvo „Bišina“.

UDALJENOSTI

Šekovići—Vlasenica	18 km	Šekovići—Kladanj—Sarajevo	120 km
Šekovići—Kladanj	28 km	Šekovići—Zvornik—Banja Koviljača	60 km
Šekovići—Papača—Zvornik	34 km	Šekovići—Zvornik—Beograd	193 km
Šekovići—Caparde—Tuzla	58 km	Šekovići—Sokolac—Tjentište	198 km

Sadržaj

Uvod	3
USTANAK 1941. GODINE	4
BIRČANSKI NOP ODRED	5
NARODNA VLAST	7
PARTIZANSKA BOLNICA	8
ŠESTA ISTOČNOBOSANSKA PROLETERSKA NOU BRIGADA	9
BIRČANSKA PIONIRSKA DIVIZIJA	12
SREMCI U BIRČU	15
SAVEZNIČKA MISIJA	16
PARTIZANSKA ŠTAMPARIJA	18
STRADANJA NARODA	19
Žrtva	19
SPOMEN-OBILJEŽJA NOB	22
Muzej Birač u NOB-u	22
Spomenici	22
STARIJA ISTORIJA	24
ŠEKOVIĆI DANAS	27
INFORMACIJE	29
Stalne manifestacije	29
Smještaj	29
PTT služba	30
Zdravstvo	30
Milicija	30
Banka	30
Benzin	30
Ribolov	30
Lov	30
UDALJENOSTI	31